

MALMÖ HÖGSKOLA
FAKULTETEN FÖR
KULTUR OCH SAMHÄLLE

Kamerabeteende

Filmkamerans beteendepåverkan på intervjupersoner

Camerabehaviour

The cameras behavioural influence on interview
participants

Måns Mårtensson

Visuell Kommunikation
Kandidatnivå
15 hp
Vårterminen 2015
Handledare: Dennis Augustsson

Abstract

Sprung from my will of making documentary film I have gained a huge interest in understanding how to plan interviews to get the material I want. This study aims to plunge into the understanding of how filming research interviews affect the participants' behaviour. Test persons were filmed whilst speaking reflectively about in what way they feel influenced by the presence of a camera, and cameras in general. After the interview they watch the material and reflect upon seeing themselves and on how they felt during the interview.

Through analysing the interviews the study then focus on locating and defining how the camera affected the participants and why, finally to discuss in what ways filming an interview can be beneficial or detrimental for research purposes.

The results showcased a surprisingly unified struggle amongst the participants with handling the cameras presence in a comfortable way, making them very self-conscious about their body language and general behaviour.

Nyckelord

Filmkamera, forskningsintervju, intervjumetodik

Innehållsförteckning

1. Förteckning figurer	1
2. Förteckning bilagor	1
3. Inledning	2
4. Problemet	3
4.1 Syfte	3
4.2 Frågeställningar	3
5. Metod	4
5.1 Metod för intervjustudie	4
5.2 Metod för intervjuanalys	7
6. Teori	8
6.1 Etnografi	8
6.2 Kvalitativ forskningsintervju	10
6.3 Socialkonstruktionism	12
7. Relaterad forskning	14
7.1 The spotlight effect	14
7.2 Kroppspråk	14
8. Medieproduktion	15
9. Resultat	16
10. Intervjuanalys	16
10.1 Problematik	16
10.2 Analys	17
11. Sammanfattning och diskussion	21
12. Litteraturförteckning	22
13. Bilagor	23
13.1 Filmat intervjumaterial	23
13.2 Intervjumanus	23
13.3 Intervjudeltagare	24

1. Förteckning figurer

Figur 1. <i>Överblick intervjuprocess</i>	4
Figur 2. <i>Skärmbild från gömd kamera under pågående intervju</i>	5
Figur 3. <i>Illustration av analysprocess</i>	8

2. Förteckning bilagor

Bilaga 13.1 Filmat Intervjumaterial.....	23
Bilaga 13.2 Intervjumanus.....	23
Bilaga 13.3 Intervjudeltagare.....	24

3. Inledning

Roten till mitt intresse för filmkamerors beteendepåverkan på intervjudeltagare har ursprungligen vuxit från ett intresse för politisk och åsiktsargumenterande dokumentärfilm. Film är för mig ett verktyg med fantastisk potential att argumentera i och jag fascineras av dess slagkraft. Detta har lett mig in på en önskan till fördjupad förståelse för att experimentera runt hur jag kan forma dokumentärt och etnografiskt material, inte bara genom redigering och manus utan genom att etablera goda intervjumiljöer som inbjuder till bekväma och ärliga intervjudeltagare. Den här studien strävar mot att undersöka vilka kopplingar finns mellan vad som sker framför kameran och det som sker bakom. Etnografi- och forskningsintervjumetodik präglas av problematiken att spela in eller intervjua någon ostört för att utvinna *rent etnografiskt* eller *uppriktigt* material skriver Pink (2007). Denna studie tar avstamp i den problematiken och spekulerar i filmkamerans roll och hur den påverkar under intervjuer, intervjudeltagares beteende samt väger de fördelar den bär med sig mot de nackdelar studieresultatet lyfter fram.

4. Problemet

4.1 Syfte

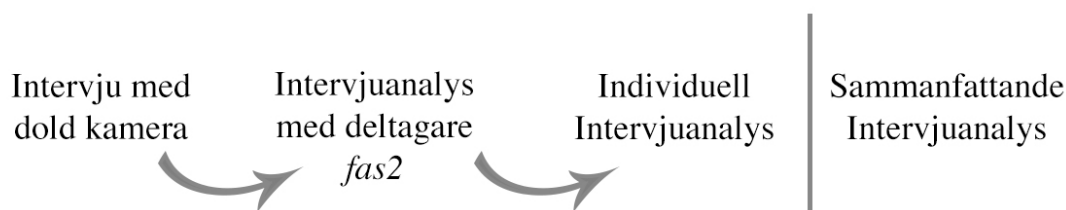
Jag vill undersöka hur filmkameran påverkar beteendet hos de människor jag filmar. Utifrån undersökningens resultat vill jag analysera och diskutera hur intervjumiljöer som uppmuntrar till öppna och bekväma intervjudeltagare kan struktureras.

4.2 Frågeställningar

- Hur påverkar videokameran intervjudeltagares beteende i filmade intervjuer?
- Vilka är fördelarna, respektive nackdelarna med att filma en intervju?

5. Metod

5.1 Metod för intervjustudie

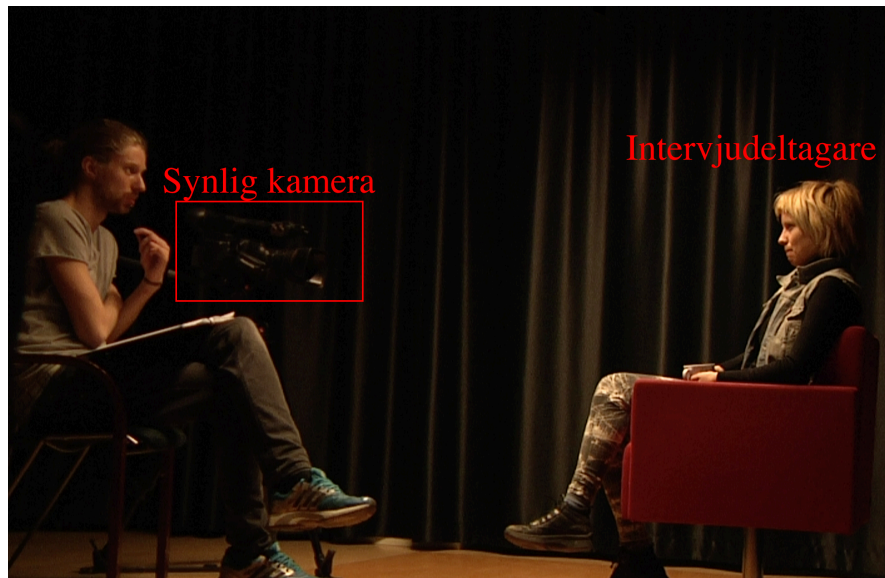

Figur 1 Överblick intervjuprocess

Figur 1 överblickar den tillvägagångsprocess som intervjuupplägget följer och som kortfattat kan beskrivas till följande: Deltagare intervjuas först angående deras kameraanvändande. Sedan får de själva se inspelade delar av intervjun och reflektera över sitt agerande under intervjun. Jag granskar och analyserar därefter inspelat material från de två tidigare delmomenten. Proceduren upprepas för samtliga intervjudeltagare. När samtliga intervjuer genomförts görs en sammanfattande analys av studiens resultat. Studiens upplägg har anpassats i strävan att möta frågeställningen i en praktiskt och moraliskt görbar form.

Samtliga elva intervjuer äger rum i en studiolokal på Malmö Högskola, K3. En för de flesta deltagare ny och något ovanlig vistelsemiljö. Motiveringen ligger i min strävan att stärka känslan av formalitet. Utefter Gilovich och Husted Medvecs teorier att vi tenderar att överskatta andras förmåga att uppfatta och memorera våra ageranden vill jag också skapa en fysiskt koncis intervjumiljö som är identisk för samtliga intervjudeltagare med få faktorer som kan påverka dem (2000). Speciellt utmärkande i rummet förutom kameran och jag själv är spotlightbelysningen och den röda stol som intervjusubjektet sitter i. Jag vill att dessa faktorer ska framhävas och styrkas så att de tydligt uppfattas av deltagarna i hopp om att de självmant ska reflektera över dem. Jag hoppas att det kommer hjälpa mig analysera intervjuerna och dra konkreta slutsatser. Det ska lägga grund för en genomförbar och tydlig analysprocess. Vad som tydligast står ut i rummet är den röda intervjustolen,

belysningen på den samt kameran som står framför och jag själv. Intervju studion är under intervjuerna helt mörklad bortsett från intervjustolen som är kraftigt belyst rakt ovanifrån, med kamerastativ och min stol mitt emot (se Figur 2).

Figur 2 skärmbild från gömd kamera under pågående intervju

Intervjusubjektet leds in i rummet och placeras framför en synligt avstängd kamera. Jag förklarar då syftet med min studie, frågeställningen samt intervjufrågornas beståndsdelar, men utelämnar att nämna att det också finns en gömd kamera som redan filmar oss och kommer fortsätta göra det fram tills efter att jag förklarar intervjun avslutad. Figur 2 visar utsnittet från den gömda kameran. Jag gör det sedan tydligt för intervjusubjektet att kameran framför dem startas och intervjun officiellt påbörjas. Under intervjun ställs åtta blandade frågor (se Bilaga 13.2) kring åsikter och användningsområden av kameror, med spontana följdfrågor.

Kvale skriver att ett intervjumanus bäst utformas efter intervjuanalysens syfte. Om exempelvis deltagarens berättande är vad som analyseras ska denne få gott om utrymme att utveckla sig. Söks istället vad som sägs mellan raderna bör intervjuaren sträva mot att hela tiden klargöra vad deltagaren sagt i sina följdfrågor. Ämnesfrågorna för min intervju kan ha väsentlig del i hur individer kan komma att förändra sitt beteende framför en kamera. Vissa samtalsämnen är känsligare att diskutera än andra och känsligare eller privata diskussioner kan ge ett starkare utslag i

förändring. För att ha en bredare grund att analysera har jag försökt varva frågor som kan beröra deltagarna mer med frågor som är tryggare att besvara (2014, s. 173).

Då intervjun avslutats och den synliga kameran stängts av avslöjas den dolda kameran och dess syfte. Tillsammans med intervjusubjektet tittar vi sedan på materialet från den dolda kameran och reflekterar över våra beteenden före, under och efter intervjun i kontrast till varandra. Denna reflektion spelas också in, för att kunna granskas åter och kommer i fortsättningen hänvisas till som *fas2*.

Kvale argumenterar för den fundamentala roll, vikt och inverkan intervjuaren själv spelar i intervjun som äger rum. Synsättet bör vara att vad som sker är ett möte, två personer emellan och att deras gemensamma dialog är grunden till den resonans som skapas. Ett flertal gånger i denna uppsats upprepas termen *intervjusubjekt* som ett ställningstagande från min sida för att framhäva att intervjudeltagaren inte är ett konstant objekt som är oberoende av intervjumiljön (2014, s. 233).

Studiens form begränsas av två primära faktorer. Främst har en tidsmässigt rimlig storlek definierats. Det är viktigt att varje individuell intervju både analyseras ingående, separat och i kontrast till de andra. Slutsatserna jag drar är subtila och andra former av analyser som kvantitativa slutsatser i form av statistik eller liknande tillhandahåller inte de frågor jag ställer med något värde. Intervjuerna behöver analyseras ett flertal gånger, både under studiens gång och efter dess genomförande. Genom en successiv granskning efter varje individuell intervju ger jag mig själv utrymme att ändra eventuella problematiska segment som visat sig inför nästa intervju (Kvale, 2014, s. 230). Intervjuantalet sattes därför ursprungligen till tolv stycken, som efter ett bortfall resulterat i elva stycken.

Jag förhåller mig till socialkonstruktionistiska diskurser i både intervjuupplägg och analysprocesser, som jag själv också har en central roll i. Det innebär att inte bara den här studiens insamlade empiri utan även analytiska slutsatser genomsyras av mina personliga tolkningar. På grund av det väljer jag att framhäva min roll för att den enklare ska vara analytiskt behandlingsbar och tydligare markera sina brister och fördelar. Motiveringen grundas i Pinks argumentation för hur etnografer bör undvika att underminera sina egna roller, vilket beskrivs närmre i det kommande teoretiska kapitlet (2007, s. 168). Sekundärt följer den etiskt problematiska aspekten på den valda studieformen. Att filma någon med en gömd kamera utan deras tillstånd eller ens vetskap kan ifrågasättas, men eftersom hela studien bygger på intervjusubjektets

ovisshet går detta inte att arbeta runt. Min lösning är istället att intervjua individer jag redan har etablerat relationer med, i tron att deras förtroende är för mig är starkt nog att de ger mig tillåtelse att använda det hemligt inspelade materialet i studien.

Studiens objektivitet kan och bör kritiserars utifrån det faktum. Jag tror dock att en starkare relation filmare och intervjusubjekt emellan också kan vara fördelaktigt, då förkunskap om testpersonernas agerande i *normala* situationer redan är välkända för mig. Det ger mig större möjlighet att sätta dem i relation och kontrast till deras agerande under intervjutillfällena.

Åldersspannet på deltagarna ligger mellan 22 och 27 år varav sex deltagare är kvinnliga och fem manliga. Studien representeras därmed väl av båda kön men av ett mycket smalt åldersspann. Större ålderskillnader på deltagare ger troligen andra utfall i intervjun då olika generationer bär olika föreställningar av vad en kamera och en intervju är och vad det innebär att bli filmad. Exempelvis kopplar de flesta äldre generationer nog inte alls samman en filmkamera med internet och sociala medier på samma sätt som yngre. I min mening är den här studien för liten för att rättfärdigt representera alla åldersgrupper och riktar sig istället mot ett mycket smalt spann för att undvika att behöva ta ställning till ålderskillnad olika deltagare emellan i analysen. Det måste däremot vara i en läsares åtanke att resultatet kan ha sett annorlunda ut hos äldre och yngre intervjudeltagare.

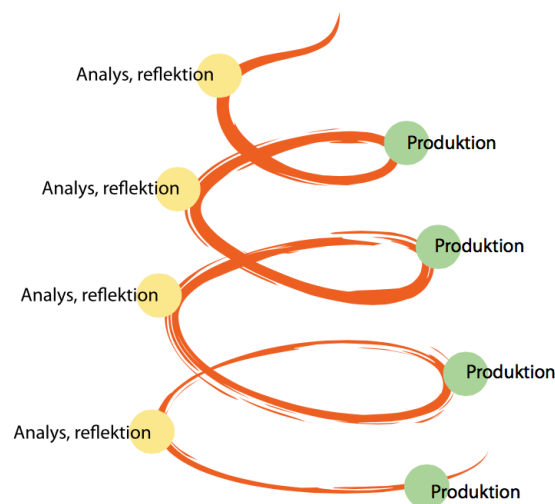
5.2 Metod för intervjuanalys

Enligt Kvale behöver inte en analys vara rent efterarbete, han menar att forskaren gör sig själv en tjänst genom att baka in analytiska moment i intervjuprocesserna. Det konkretiserar och förenklar efteranalysen. Han skriver att ”Den ideala intervjun är redan analyserad då bandspelaren stängts av.” Men att detta snarare ska ses som ett teoretiskt ideal än en nödvändighet (2014, s. 229-236).

Kvale diskuterar också problematiska aspekter i datainsamlingsmetod. Han menar att för stora mängder kvantitativ och detaljerad data snarare hindrar forskningsprocessen i den mån att mängden överväldigar den essens som faktiskt söks. Informationen blir då icke tilltagbar och diffus. Det finns inget stiftat regelverk för de tillvägagångssätt som ska följas i en intervjuanalys för att nå dess *mening*, vad

som krävs är erfarenhet och insikt i den studie som ägt rum för att formulera den bästa analytiska metoden. Större vikt av analysen ligger i subtila anföranden och helhetsintrycket av subjektens beteende än exakta ordande och markanta gester (ibid). Jag kommer därför väga kontraster från tidigare erfarenheter med intervjusubjekten mot intervjuerna.

Då mina videointervjuer tydligt uppfångar både kroppsspråk och tal både från mig och intervjusubjektet kommer de användas i den analytiska processen. De analytiska slutsatser som dras under intervjutillfällena varvas med de slutsatser som dras då videomaterialet granskas åter, vilket kommer ske efter varje intervjutillfälle i en process enligt Figur 3.

Figur 3 *Illustration av analysprocess ("Reflektionsprocesser inne i och efter en medieproduktion", Augustsson, 2013)*

6. Teori

6.1 Etnografi

Det kritiska förhållningssätt som Sarah Pink bär till att filma och analysera material som etnograf låg nära mitt eget redan innan denna studie påbörjats. Hon förklarar i *Doing visual ethnography* tydligt den problematik som jag sedan också jämför min studie med i analyskapitlet och som sammanfattas nedan.

Etnografi har på traditionellt vis definierats som dokumenterande om människors liv, Sarah Pink föredrar snarare att kategorisera det som en metodologi. Ett slags synsätt på upplevelser, tolkning, kultur och samhälle som informerar och blir

informerat av olika teoretiska principer snarare än en metod för att samla ihop data. Etnografi är enligt Pink en process av att skapa och representera kunskap utefter etnografens egna upplevelser. Det strävar inte på något sätt mot objektiva slutledningar. Snarare ska det framhåvas att det är etnografens personliga upplevelser av studien som blir dess resultat (2007, s. 22).

Inga former av upplevelser, handlingar, ting eller idéer kan bara vara en sak, utan kan omformuleras olika i olika situationer, av olika individer och inom olika diskurser menar Pink (2007, s. 23).

Pink argumenterar för att det oftast är omöjligt att filma människor och kultur totalt ostört, då människor i en video alltid är just *människor i en video*. Som i all etnografisk representation är fångat material oundvikligen alltid konstruerat i någon form, frågan blir snarare hur pass etnografiskt videomaterialet är.

I bredaste form kan det hävdas att en video är etnografisk när den innehåller material som bedöms vara av etnografiskt intresse för åskådare och det är därför en video aldrig kan vara *rent etnografisk*. En inspelning kan för den ena se ut som något som representerar etnografisk kunskap och för den andre något helt annat och på grund av denna breda definition kan videomaterial i alla dess former ses som etnografiskt forskningsmaterial. En video behöver med andra ord inte ha fångats i syftet att agera som etnografiskt studiematerial för att bli det i ett etnografiskt projekt.

Pink påstår att den som vill vara en reflexiv etnografisk filmare måste ha förståelse för hur kameran och videomaterialet själva blir element som inte kan förkastas i den scen som äger rum filmaren och scenen emellan.

Video är inte bara ett verktyg för att samla data, det är teknologi som deltar i förhandlingar av sociala förhållanden och ett medie som etnografisk kunskap produceras igenom (2007, s. 168).

Enligt Barbash och Taylor, skiljs *observeringsdokumentär* och forskningsmaterial kraftigt i den mån att strävan efter olika resultat tenderar att göra filmarna selektiva på olika sätt. Forskningsfilm saknar driften att filma mänskliga aktioner och tenderar att resultera i mindre selektivt material än dokumentära videoinspelningssyften kan göra. Då drivkraften bakom inspelningen ofta är sökandet efter karaktärsbygge och uppseendeväckande eller känslösamt material (2007, s. 171). Det resonemanget kan dock ifrågasättas utifrån perspektivet att även etnografer är drivna av lusten att *hitta något*. Redan då beslutet att iaktta något har tagits är det

grundat i en vilja, tro eller ett hopp om att finna något som kan påverka både hur det etnografiska videomaterialet fångas och hur det analyseras. Ett bra exempel denna problematik är filmen *Nanook of the north*. De ordinarie inspelningarna gjordes från ett etnografiskt förhållningssätt, men när regissören Robert Flaherty ville klippa samman det material han filmat till en berättelse blev det helt obegripligt. Han tvingades filma in materialet på nytt och den här gången styra scenerna för att skapa vad han tyckte var en representativ berättelse om eskimåerna.

Pink skriver att hon vill omformulera normer som etablerats i den etnografiska skolan gällande förhållandet mellan filmat forskningsmaterial och spelfilm. Hennes åsikt skiljer sig från Crawfords, som definierar etnografiskt material som oredigerat filmmaterial. Som kan användas i forskningssyfte eller så småningom bli en film. Pink skriver att genom att särskilja videorepresentation och forskningsfilm begränsas videorepresentationens reflexiva koppling till en vetenskaplig kontext (ibid).

6.2 Kvalitativ forskningsintervju

Generellt är fenomenologi i kvalitativa studier en term som pekar på intresse av att förstå sociala fenomen utifrån aktörernas egna perspektiv och att beskriva världen som den upplevs av dem enligt antagandet att den relevanta verkligheten är vad människor uppfattar att den är skriver Kvale (2014, s. 44).

I den fenomenologiska filosofin är objektivitet ett uttryck för trohet mot de undersökta fenomenen. Målet är att komma fram till ett väsensskådande genom att inte så mycket beskriva enskilda fenomen som att söka efter deras gemensamma väsen. Husserl betecknade en metod för väsensskådande som *fri variation i fantasin*. Det innebär att man låter ett givet fenomen variera fritt i sina former och det som inte förändras variationerna definierar fenomenets väsen. Fenomenologisk reduktion innebär att man låter bli att lägga något omdöme om existensen eller icke-existensen av upplevelsens innehåll. Reduktionen kan beskrivas som att man försöker sätta den vanliga innebörden av och den vetenskapliga förkunskapen om fenomenet inom parentes för att komma fram till en förutsättningslös beskrivning av dess väsen (2014, s. 45).

Kvale skriver att en god intervjumiljö uppmuntrar intervjusubjektet att ge synpunkter på deras liv och värld. Han skriver också att de första minuterna av intervjun är avgörande för dess utfall. Personen i fråga bildar en uppfattning av situationen och bestämmer sig med- eller omedvetet för vad denne vill dela med sig av. För att uppmuntra till god stämning intervjuare och intervjusubjekt emellan är det viktigt att som intervjuare lyssna ordentligt och sträva efter att visa genuint intresse. Det är också viktigt att visa förståelse, respekt och vara mycket ärlig och tydlig angående vad man vill veta (2014, s. 170-182).

Kvales intervjumetodik genomsyras av ett vetenskapligt synsätt. Den tekniken förelägger strävan mot fullt samarbete och uppriktighet från deltagare för att fungera. Det finns andra infallsvinklar i intervjumetodik än den vetenskapliga. Björn Häger argumenterar i Intervjuteknik om andra frågeformuleringar, baserade på erfarenhet utifrån den svenska skjutjärnstraditionen. I min mening är det väsentligt att göra en tydlig uppdelning de två metodologierna emellan då deras syftesformuleringar går motsatta vägar. Ingångspunkten i Hägers argumentation ligger i formulera kritiska intervjuer som ställer intervjuobjektet till svars för sina handlingar eller åsikter. I den så kallade skjutjärnstraditionen som hyllats inom svensk journalistik mellan 60- och 90-talet ställdes knivskarpa frågor som tryckte intervjuobjektet mot väggen i hopp om att ställa dem svarslösa (2007, s. 13). Det är en metodik vars syfte är att skapa löpsedlar. I modern tid har denna metod mildrats och varvat in lärdom från psykologin och ligger nu placerad något närmre den vetenskapliga infallsvinkeln enligt Häger. Detta efter att ha visat sig haverera allteftersom opponenter bemästrat att bemöta den vilket ledde till innehållslösa intervjudiskussioner (2007, sid, 14).

Vad vi måste förstå från Hägers resonemang är att det fortfarande baseras på att sälja löpsedlar och att vad han kallar för ett steg i den vetenskapliga riktningen enbart gjordes i det syftet. Så hur nära intervjuforskning det ligger att ta lärdom från vetenskaplig metodik för att effektivare formulera säljande intervjuer kan klart ifrågasättas. Jag påstår att skillnaderna är markanta även idag och därför bör de olika metodikerna särskiljas åt baserat på intervjus syfte. Min studie utformas helt utifrån forskningsintervjuns metodik, men varvar i analytiska moment infallsvinklar från Hägers argumentationer.

Kvale skriver att en intervju bör inledas genom en orientering, som koncist förklarar dess syfte och mål. Efter intervjun kan detta kompletteras och följas upp. En

god idé kan också vara att upprepa de väsentligaste utläggerna från intervjun och ta tillvara på eventuella tillägg intervjusubjektet kan komma med i efterhand (2014, s. 170-182). I de segment där jag *smygfilmat* är det förstås otroligt viktigt för mig att i efterhand fråga om godkännandet att använda detta material för min studie och videoproduktion. Mitt ovanliga arbetssätt kan om jag inte är tydlig framstå problematiskt från ett etiskt perspektiv. Kvale skriver angående etiska förhållningssätt att de definierade regler som existerar kan vara användbara som tumregler men inte bör ses som något skrivet i sten. Han hänvisar istället till Aristoteles dygdetik, vars syfte inte är att formulera en ”universell teori om moral utan har det *praktiska* syftet att göra oss till goda människor” (2014, s. 103-104). Aristoteles ansåg att det som behövdes för att förhålla sig på ett bra sätt till etisk problematik inte var vetenskapliga kunskaper eller regelverk utan ”klokhets” (ibid).

Att efter intervjun efterarbete materialet tillsammans med intervjusubjektet utefter Kvales förslag för att ta vara på de väsentligaste utläggerna kan också bli givande för mig, då vi tillsammans kan diskutera deras känslor kring kameran och situationen. Jag analyserar därför bildmaterialet tillsammans med intervjusubjektet i förhoppningen att denne kan tillägga ytterligare information efter att ha satt sig själv utifrån ett nytt perspektiv.

Kvale skriver att det kan vara en god idé att i slutet av intervjuer stänga av kamera, och låta samtalet fortlöpa för att komma åt de mer känsliga ämnena. Vilket med andra ord säger att Kvale påstår att kameran, eller andra inspelningsapparater påverkar vårt agerande vid intervjusammanhang (ibid).

6.3 Socialkonstruktionism

Enligt socialkonstruktionismens lära är kultur är någonting som argumenteras och som diskuteras snarare än ett spann av kulturella skapelser och händelser. Termen kulturs definition berörs av uppkomsten och utbytet av *mening* utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. De sociala utbyten som sker av kulturell form blir i sin helhet vad som innefattar termens mening skriver Rose (2012, s. 2). Rose skriver också att ett huvudsakligt mål med den kulturella vändning som skett i socialvetenskap var argumentet att sociala kategorier inte är naturliga. De är

konstruerade och kan anta visuell form. En bild inte bara är en bild i sig självt. Den är beroende av vem som tittar på den och vilket perspektiv denne tittar på bilden från. Att vi aldrig ser bara en bild föreställande något. Vi ser en bild föreställande något i relation till oss själva. John Berger tar i *Ways of seeing* upp sättet att avbilda kvinnor nakna i konsthistorien som exempel. Han menar att tavlan inte målats för kvinnans skull, eller för att representera henne utan snarare i syftet att tillfredsställa sin åskådaren som i detta exempel är mannen. Det är för honom bilden har målats, det är därför den föreställer en naken kvinna skriver Berger (2012, s. 3). I min studies fall innebär det att om mina analysresultat argumenteras från ett socialkonstruktionistiskt sätt hävdar jag att den bild mina intervjuobjekt har haft av filmkameran jag använt i intervjuerna inte upplevs densamme för dem alla. Fast att dess utseende och omgivning strävat mot att framstå identisk eftersom deras uppfattning av kameran står i relation till dem själva. Bergers exempel kan och har kritiserats bland annat kring dess intet tagande om åskådarens heterosexuella läggning. Trots det godtas och refereras det grundläggande konceptet för anförandet han gjort gällande åskådare – bild till som ett socialkonstruktionistiskt exempel.

Vivien Burr definierar socialkonstruktionismens innebörd enligt följande parametrar: Socialkonstruktionismen uppmanar till att kritiskt se på vårt intet tagna synsätt på världen och vår förståelse för den. Den ställer sig i kontrast till positivismen och fenomenologins mening att förståelse kan bedrivas genom iakttagelse. Socialkonstruktionismens diskurs hänvisar till ett kritiskt synsätt till denna förståelse utifrån aspekten att vår uppfattning och reflektion av den inte nödvändigtvis representerar *verkligheten* (2003, s. 3-9).

Ett konkretare exempel på ett socialkonstruktionistiskt synsätt kan vara fenomenet slavhandel, som idag anses som något otänkbart av gemene man, men som i tidigare tidsepoker varit en samhällsnorm, mänsklighetens tolkning har förändrats utefter tidshistoriska förändringar. Eller det att samtliga av mina intervjudeltagare går in i liknande roller, utefter den socialt konstruerade bild de delar av hur de ska bete sig framför kameran. Trots att jag säger åt dem att vara sig själva, så säger konstruktionen något annat.

7. Relaterad forskning

7.1 The spotlight effect

I en studie genomförd av Thomas Gilovich, Cornell University och Victoria Husted Medvec vid Northwestern University i redovisar de hur vi tenderar att överdriva estimeringen av hur mycket av våra anföranden som i verkligheten uppfattas av andra. De genomför två studier där en utvald person kläs i en speciell T-shirt, först en föreställande Barry Manilow och sedan en föreställande en välkänd person försöksindividens själv känner stolthet i att bära. Efter att den utvalda personen sedan träffat och samtalat med en grupp människor har denne gissat hur många som memorerat tröjan. Samtliga testresultat i båda studier visar att den person som burit tröjan drastiskt över estimerat hur många som i verkligheten memorerat tröjan. I den första studien överdrevs estimeringen till cirka två gånger resultatet och i den andra till cirka sex gånger så många. Gilovich och Husted Medvec påstår att detta är en produkt av vad de något de kallar *spotlight effekten*. De skriver att det verkar som människor överdriver huruvida andra lägger märke till detaljer i deras agerande och utseende. Människor verkar tro att den sociala spotlighten skiner starkare än den faktiskt gör baserat på resultaten av de genomförda undersökningarna (2000).

7.2 Kroppsspråk

Rasmus Rebane sammanfattar i *Nonverbal Communication and Power* definitionerna av vad *kroppsspråk* innefattar till ”Alla sätt som kommunikation påverkas mellan personer då de är i varandras närvaro, förutom ord.” Han skriver att den huvudsakliga skillnaden på verbalt och kroppsligt språk är den att verbalt språkande sker högst medvetet, men kroppsligt oftast gestikuleras omedvetet (2012, s. 5).

Han skriver också att kroppsspråk varken är ett *språk* eller bär med sig några tydliga likheter till ett naturligt språk. Charles Morris definierar språk enligt dessa fem punkter

- Ett språk består av ett flertal tecken
- Varje tecken bär liknande mening till ett antal översättare
- Språkets tecken måste genomförbara och bära liknande mening för både användare och översättare

- Tecknen måste bära en relativt konstant betydelse i varje situation de uppstår
- Tecknen i ett språk måste vara del av ett system av sammankopplade tecken som på vissa sätt går att kombinera och på vissa inte.

Rebane skriver att det är föga troligt att kroppsspråk uppfyller dessa kriterier. En av anledningarna är att verbala språk är bestått av en begränsad uppsättning tecken som är organiserade och efter regler, något som inte gäller kroppsspråk. Det är ostrukturerat, fortlöpande och mer eller mindre obegränsat. En annan är att kroppsspråkliga tecken tilldelas sällan etablerade betydelser, därför är kroppsspråk inte ett språk så länge de inte diskursivt struktureras (2012, s. 8-9).

8. Medieproduktion

Min studie tar också form av en så kallad videoessä, formad av material från studiens innehåll och inspelningar av min analytiska diskussion. Frågeställningen berör problematiseringen av den beteendepåverkan filmkameror har på intervjusubjekt. Eftersom jag i min studie samlat massor av filmiskt material som gestaltar detta är videoessän en utmärkt form för att visa exempelutdrag från studien. Många av de tolkningar jag gör är subtila och baseras på hur jag vill tolka kroppsspråk, ögonkontakt och förhållningssätt av mina deltagare. Så genom att låta åskådare själva se materialet tydliggör jag inte bara mina resonemang, jag bjuder också in till ett kritiskt granskande av min analys.

Generellt är videoessä en god berättarform för den som argumenterar kring audiovisuella ämnen just eftersom den bär möjligheten att gestalta dem. En annan fördel som kan knytas till Sarah Pinks problematisering av observationsdokumentär och forskningsfilms präglighet av att hitta och gestalta berättelser är att videoessä inbjuder till möjligheten att särbehandla forskningsmaterialet och den slutgiltiga filmen (2007, s. 171). Genom att formulera videoessäs manus efter de slutsatserna som studien lett till kan en berikande film produceras även ifall studiens resultat var misslyckat eller innehållslöst. Intervjustruktur och analys vilseleds inte heller av min obeslutsamhet att både samla forskningsunderlag och att skapa en berättelse. Det gör det också lättare för mig att förhålla mig öppen och inbjudande till intervjuerna oavsett vilken riktning de tar, som enligt Kvale är en väsentlighet för kvalitativ forskningsintervju (2014, s. 170).

9. Resultat

Kvale skriver essensen av intervjuresultatet kan komma bort i för stora datasamlingsmängder (2014, s. 229-236).

Efter elva genomförda och kontinuerligt analyserade intervjuer har jag därför sammanlagt vad jag fann viktigast, i strävan av att nå den helhetsmening mina intervjuer artikulerade och konstaterat nedanstående resultat.

Alla deltagare talade i någon form om förhöjd självmedvetenhet jämt emot sitt normala sinnestillstånd. I vad höjd självmedvetenhet sedan ledde till för beteende eller förmedlade för känsla var åsikten däremot splittrad, vilket jag återkommer till i analysen. Någonstans hos varje deltagare fanns också en koppling mellan kameror och obehag. För vissa var representerade videoövervakning obehag, för vissa räckte det med att bli fotograferad för att känna känslan. Däremot kunde jag inte utläsa några etiska dilemman eller klagomål på min intervjumetod från deltagarna som trots osäkerheten under intervjutillfället samtliga framstod som nöjda och bekväma med att ha deltagit efteråt. Det var ett både positivt och lättande resultat för mig som själv var något osäker på hur metoden jag tagit fram baserat på Aristoteles tankar om dygdetik skulle uppfattas (2014, s. 103-104).

Utöver det var de mer intressanta segment som utmärkt sig under intervjuerna att

- Samtliga deltagare i någon form gestaltas i videoformat på internet.
- Samtliga deltagare aktivt fotograferar eller filmar, minst en gång i månaden och gör det mest med sin mobilkamera.

Deltagarna upplevdes som mycket samarbetsvilliga, positiva och nöjda med min intervjuform och sina egna prestationer och var inte alls så bekymrade över min metodik som fruktats. För tillgång till det inspelade intervjumaterialet, se Bilaga 13.1.

10. Intervjuanalys

10.1 Problematik

Samtliga elva intervjuer fullföljdes utan större avvikelser, den dolda kameran förblev dold och ingen av deltagarna verkade vara förnärmade av arbetsmetoden då den

avslöjats. Men trots det uppstod det en del problematik som måste tas hänsyn till för att korrekt analysera intervjuens utfall.

Det mest konkreta problem som uppstod var ett segment före intervjuerna då jag behövde starta inspelningen på den dolda kameran när försökspersonen anlät till intervjuplatsen, och därmed var tvungen att vänta utanför studion på att jag förberedde den. Det ledde till att några intervjudeltagare misstänkte att det jag hemlighöll något från dem vilket enligt Kvale kan är något som bör undvikas då det kan ha påverkat deras agerande under intervjuprocessen (2014, s. 170).

Det framgick också under *fas2* processen från en deltagare att det metaperspektiv jag valt att följa genom att tala om hur kameror påverkar dem samtidigt som de filmas placerar dem i ett ovanligt starkt självreflekterande tillstånd som de troligtvis inte kommer vara i vid andra filmade intervjuer. Min strävan att skapa en intervjumiljö som uppmuntrar till självreflektion kan leda till missvisande analyser och resultat och detta hade kunnat lösas genom en arrangerad intervju kring andra diskurser där själva intervjuvaren bortfaller i studieanalysen. Ett upplägg som jag själv först också övervägt att följa, men som i praktiken hade blivit mycket svårt för mig att utföra, dels på grund av en ännu större etisk problematik än den jag redan brottats med, dels för att det blivit svårt för mig att genomföra på ett trovärdigt vis. Så som jag valt att arbeta undanhåller jag min arbetsmetod, men förklarar fortfarande intervjuens syfte sanningsenligt för mina deltagare. För att kunna genomföra en intervju kring ett annat ämne hade jag behövt intervjua deltagare jag inte känner alls väl för att inte bli genomskådad eftersom de jag intervjuat nu vet vad jag studerar. Då hade utomstående deltagare fått intervjuas vilket för mig hade varit inte hade känts lika bra på grund av hur jag filmar dem.

10.2 Analys

Den första, starkaste insikten jag tagit till mig efter att avslutat samtliga intervjuer, och kanske därmed också den viktigaste var hur konstant det helhetsintryck varje individuell intervju gav mig var. Alla deltagare kände i viss mån ett obehag av filmkameror i någon form, samtidigt som det för dem fanns något roligt och spännande med att bli filmad. Vad som definierade var gränsen gick mellan de två

tillstånden verkade vara hur pass mycket filmningen exponerade deltagarnas integritet. Somliga förklarade att de var bekväma till ända fram till gränsen att ha en videoövervakning i sitt eget hem och somliga sa att de inte tålde att ens fotograferas när de frågades om sin åsikt kring videoövervakning. Kring denna rörliga gräns pekade alla deltagares utlägg i samma riktning och den var att det är den ovisshet som filmkameran medför som främjar dessa sinnessillstånd. En ovisshet att de inte vet vem som vid senare tillfällen kommer kunna se de material jag filmat. Ett par deltagare konstaterade att de inte bara kände sig iakttagna, de kände sig granskade. Eftersom de deltog i en forskningsstudie förstod de att det filmade materialet inte bara skulle återses, utan noga studeras och analyseras, vilket gjorde att de kände sig än mindre avslappnade och som direkt kan kopplas till problematiken med formen etnografiskt filmmaterial som Sarah Pink diskuterar (2007, s. 168).

Kvale skriver om hur viktigt det är att tydliggöra intervjusyftet för att öppna för en bekväm intervjumiljö som därmed banar väg för en innehållsrik intervju. Han skriver också att orientering är något som bör hållas kortfattat och att vidare information bör sparas tills intervjun är över (2014, s. 170-182). Metodiken kan ifrågasättas utifrån mina resultat, där ovissheten i och för sig var en av faktorerna som ledde till känslan av obehag. Men samtidigt satte insikten i av hur viktig studien var för mig och mina studieresultat press på deltagarna att prestera. Kvales argumentation baseras i och för sig troligtvis på önskan att genomföra intervjuer i god moral, dessutom förutsätter han också att intervjuare och deltagare inte redan är bekanta med sina intervjuare, vilket jag och mina deltagare redan varit. Åsidosätter vi dessa faktorer i stunden kan vi konstatera att: Det är inte alls säkert att en orientering banar för en tryggare intervjumiljö. Snarare kan den stjälpa en sådan genom att åberopa krav på beteende och uttalanden som kanske inte annars funnits där. Byggda på en social konstruktion av hur dessa frågor bör besvaras, enligt Burrs definition av sociala konstruktioner (2003, s. 3-9). Det gör för mig snarare orientering till en fråga primärt om förtroendebyggnad, än *väglag för en god intervjumiljö*. Och det kan krasst påstås att det förtroendet kan uppnås på flera andra sätt än genom att presentera studiens innehåll.

Mina slutsatser kring intervjuorientering kan sammankopplas med filmkamerans beteendepåverkan i den mån att kameran gör deltagarna medvetna om att de inte bara granskas i vad de ordar, utan i hela den audiovisuella utstrålning den

har förmåga att spela in. Specifikt talade också ett flertal deltagare om sitt kroppsspråk och hur den förhöjda självmedvetenhet jag tidigare beskrivit hade direkt inverkan i deras kroppsliga anföranden på ett sätt som de inte vanligtvis upplever. Rebanes definition av kroppsspråk är att det i vanliga fall inte något som vi medvetet kontrollerar, men flera deltagare berättade då vi granskade intervjumaterialet under *fas2* att de tänkte på att inte vrida sig bort från kameran och att försöka sitta i ställningar som såg propra ut (2012, s. 8-9). Jag reflekterar snarligt över mitt eget kroppsspråk som ser väldigt konsekvent ut i samtliga intervjuer från den dolda kamerans material. Jag minns att jag tänkte mycket på att inte avbryta eller inflika när intervjusubjekten talade och att hålla ögonkontakt så att de såg att jag lyssnar. I vissa delar av intervjuerna går mina försök att avläsa tydligt från filmmaterialet när jag omedvetet håller en penna eller handen för munnen.

Några deltagare konstaterade också att de inte ville se ut som att de var osäkra på vad de sa. En av dem använde till och med kaffekoppen som skydd för att täcka för sin mun när han inte visste vad han skulle säga och behövde tänka. Om vi imiterar varandra i just detta fall är väldigt svårt att utläsa, men det fick mig att tänka på hur intressant det vore ifall jag i en annan studie medvetet gestikulerat på olika vis under intervjutillfället för att se hur deltagarna reagerar.

Förutom kamerans frambringande av obehag är min och intervjun i sin helhets påverkan på kroppsspråket vad som fascinerar och kanske förvånar mig mest med studiens resultat. Tidigare filmade intervjuer framstått för mig som en överlägsen metodik, då kroppsspråk och ögonspel ska vara något som hjälper oss att tolka intervjusvaren. Men utifrån mina deltagares reflektioner verkar det som att tecknen inte bara är missvisande, utan har påverkat somliga deltagare så starkt att de haft negativa influenser också på deras verbala intervjusvar. Fenomenet blir intressant då ursprungstanken för många som filmar intervjuer troligen är just att det ger dem möjlighet att också granska intervjusubjekts mer subtila anföranden som komplement till deras intervjusvar. Anföranden som kan vara otydliga att analysera som det är, har enligt mina studieresultat varit vad som påverkats mest under intervjun. Det betyder att det jag såg som den starkaste fördelen med att filma forskningsintervju innan jag började den här studien inte alls verkar särskilt pålitligt. Precis som Pink skriver var verkligen mina deltagare *människor i en video*, hennes ord är något vi måste bära med oss när vi granskar filmat intervjumaterial enligt mina resultat (2007, s. 168).

Utifrån den påverkan filmkameran haft tycker jag det är klokt att överväga och diskutera hur beslutet om en intervju ska filmas till vad som är viktigast att kunna analysera för att tillfredsställa intervjuens syfte. Så låt oss ställa oss frågan, om vi nu utgår från att filmkameran har biverkningar både på kropps- och verbalt språk hos ett intervjusubjekt, vad är det då som ska avgöra ifall det är lönsamt att filma? Å ena sidan går massor av värdefull information till miste då kameran överges, å andra sidan är det kameran självt som bidrar till en mer missvisande intervju.

Här tycker jag vi måste väga in fler faktorer, som vilket ämne intervjun berör, vem eller vilka som ska intervjuas och i vilket omfång intervjun ska granskas och publiceras. Hur dessa faktorer ser ut är vad en filmkameran beteendeförändrande spelar på. Med andra ord kommer en intervju precis som i min argumentation kring orientering, framställas som något av stor vikt genom att exempelvis publiceras offentligt.

Slarvigt går det därför att hävda att dessa på olika sätt faktorer kan spela ut varandra och att: Ju större betydelse en intervju framstår av att vara för deltagaren, desto sparsammare bör faktorer som kan påverka dennes beteende tillhandahållas. Exempelvis kan en välinredd studio med dramatisk belysning och ett flertal kameror vara onödigt då en film aldrig ska publiceras då det kan hindra deltagare från att slappna av. Min intervjumiljö inreddes med en drastisk spotlight belysning på intervjudeltagaren och ett flertal av dem påpekade den. Vissa tyckte det var spännande och kopplade till att det kändes som att vara med i TV-programmet Skavlan. Vissa sa just att den fick dem att känna sig nervösa för att det såg formellt och professionellt ut. Lämna vi däremot mina deltagare och diskuterar upplägget för att intervju en välkänd person kanske dessa attiraljer tvärtom förhöjer intervju kvaliteten då de tvingar denne till att bruka allvar.

Jag tycker därför avslutningsvis att filmkamerans närvaro borde avgöras inte bara utifrån hur intervjun ska analyseras, utan ifrån ett helhetsperspektiv där intervjuens syfte ställs i kontrast till den betydelse intervjun har för deltagaren. Ju precisare intervjun kan iakttas, desto bredare grund byggs för en genomförbar analys. Och hur långt en intervjuare kan gå sitt iakttagande bedöms av hur intervjudeltagaren förhåller sig till intervjun i sin helhet.

11. Sammanfattning och diskussion

Sammanfattningsvis har den här studien lett mig in på ett par intressanta tankebanor. Det går synnerligen att argumentera för att *spotlight effekten* går hand i hand med den effekt en videokamera har på vårt beteende i intervjusammanhang. Även utanför intervjuerna efterliknar kameran en spotlight i den mån att den placerar den som står framför kameran i den centrala rollen. Filmar någon på en offentlig plats, såsom ett torg har jag upplevt att människor ofta går omvägar för att inte vara i bild och är tystna för att inte störa. Vilket för mig inger känslan av att vi ger den kameran stor respekt. Som jag ser det finns det två tydliga men skilda vägar att vandra vidare på från denna studie. En fokuserar på intervjuer och diskuterar djupare kring de andra faktorernas påverkan, såsom intervjuare eller intervjumiljö. Något som jag i denna studie saknade detaljerade argumentationer kring. En annan gräver djupare i videokamerans beteendepåverkan, utanför intervjusammanhang. Jag är väldigt nyfiken på hur den tekniska och samhällsliga utveckling vi genomgår står i relation till hur vi upplever att filma och att bli filmade. Jag tror själv inte det dröjer många år innan vi med digital teknik har möjlighet att redigera filminspelningar så skickligt att det inte längre går att se skillnaden på en originalinspelning och en manipulerad. Var det ställer filmande är fantastiskt intressant att spekulera i.

Det finns mycket att säga om min läroprocess och hur den utvecklats under studiens gång. Efter hand som jag lär mig intervjufrågor utantill, kommer känner jag också hur jag kommer närmre mina intervjudeltagare under intervjutillfällena. Att slippa läsa innantill ger en bättre och genuinare känsla i vår dialog och från min sida bättre formulerade frågor.

Än mer intressant är hur berörd jag själv känner mig av kameror efter att ha genomgått både intervjuer, inspelning och redigering av en videoessä där jag som aldrig tidigare filmat och redigerat mig själv. Det har varit och är svårt att förhålla sig till och utan närmre analys samtycker jag med mycket av vad mina intervjudeltagare talat om. Vilken karaktär jag valde att gå in i i videoessän är aldrig något som jag heller planerat i detalj och när jag frågar mig själv varför jag valde att framstå som jag gjorde finns det inget svar. I efterhand gör att jag blir sugen på att analysera även mitt eget kamerabeteende utifrån intervjumaterialet och videoessän och hur det och hela studien har förändrat mitt eget kamerabeteende.

12. Litteraturförteckning

Augustsson, Dennis (2012). *Estetiska lärprocesser och visuell kommunikation*. Konstfack, Institutionen för bildpedagogik.

Burr, Vivien (2003). *Social constructionism*. 2. ed. London: Routledge

Husted Medvec och Victoria, Gilovich Thomas och Savitsky, Kenneth (2000) *The Spotlight Effect in Social Judgment: An Egocentric Bias in Estimates of the Salience of One's Own Actions and Appearance* Journal of Personality and Social Psychology, 2000, Vol. 78, No 2, 211-222.

Häger, Björn (2007). *Intervjuteknik*. 2., [omarb. och uppdaterade] uppl. Stockholm: Liber

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3. [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Pink, Sarah (2007). *Doing visual ethnography: images, media and representation in research*. 2., [rev. and updated] ed. London: SAGE

Rebane, Rasmus (2012) *Nonverbal communication and power*. University of Tartu, Institute of Philosophy and Semiotics, Department of semiotics.

Rose, Gillian (2012). *Visual methodologies: an introduction to researching with visual materials*. 3. ed. London: Sage

13. Bilagor

13.1 Filmat intervjumaterial

Samtliga intervjuer finns i en oredigerad spellista på streamingtjänsten Youtube och kan nås via följande länk:

https://www.youtube.com/playlist?list=PLGZ64vhCZ_SGFFIX7vJb0hBWjNofNxvaa

13.2 Intervjumanus

Orientering

Jag gör en undersökning om vad en videokamera symboliserar som min C uppsats.

Jag kommer därför ställa frågor om hur du uppfattar kameror i din omgivning och hur du själv använder dig av kameror i din vardag.

Efter orientering placerar jag fysiskt videokameran framför personen och förklarar den officiellt pågående genom att starta kameran.

Intervjufrågor

Samtliga intervjuer utgår från mallen, men kan formuleras olika med olika följdfrågor för att gå intervjusubjektet tillmötes.

- 1) Hur många video- eller stillbildskameror äger du (webbkamera, mobilkamera etc. inkluderat)?
 - a. Vilken använder du mest?
 - b. Minst?
- 2) När fångade du senast video- eller bildmaterial?
 - a. I vilket syfte?
 - b. Hur ofta fångar du bild-, videomaterial?
- 3) Försök beskriva känslan av att bli filmad.
 - a. Finns det något speciellt sammanhang du helst blir filmad i?
 - b. Hur känns det att sitta här?
- 4) Vad tycker du om videoövervakning?
 - a. Finns det särskilda ställen där det borde finnas, inte finnas?
- 5) Om du filmat eller fotograferat, efter arbetar du ditt material?

- a. Hur?
- 6) Om någon ber dig att le och titta in i kameran, vilken min gör du då?
 - a. Hur känns det att göra så?
 - b. Varför tror du det känns så?
- 7) Har du någonsin laddat upp filmmaterial på en videostreamingstjänst (Youtube, vimeo, eller liknande)?
 - a. Vet du om du finns med i andras uppladdade material?
- 8) Hur kändes det att genomföra den här intervjun?
 - a. Var det något som var särskilt jobbigt att svara på?

13.3 Intervjudeltagare

Hannes Lundwall

Jens Stubbergaard

Joel Stubbergaard Olson

Julia Wikström

Karin Bäckman Berg

Maria Castorina

Marianne Mukanga

Moraea Myrgren

Patrik Bertilsson

Pernilla Fransson

Tobias Helbig